

22/4/2013

NIEUWDENKERS BV

ACTIEPLAN OP HOOFDLIJNEN

Verder na ILB2 | S. Postma

Inhoud

1	Wat wilden we bereiken met ILB2?	3
2	Wat hebben we gedaan?.....	3
3	Wat hebben we bereikt?	4
4	Hoe nu verder?	4
5	Actieplan op hoofdlijnen	4
5.1	Bodemenergie	5
5.1.1	Acties	5
5.1.2	Organisatie	7
5.2	Inrichting en beheer binnenstedelijke ruimte.....	8
5.2.1	Acties	8
5.2.2	Organisatie	11
5.3	Waterberging.....	12
5.3.1	Acties	12
5.3.2	Organisatie	14

1 Wat wilden we bereiken met ILB2?

In de periode augustus 2012 tot en met maart 2013 zijn alle Groninger gemeenten en waterschappen, samen met de provincie aan boord gestapt van een verkenningstocht naar het 'verbrede bodembeleid'. Het eindbeeld was niet vastomlijnd, het betrof een echte ontdekkingsreis. Verbreed bodembeleid laat zich immers niet vatten in een blauwdruk voor aanpak. Het bodembeleid ontwikkelt zich in een richting waarin de verbinding, samenwerking en integratie met andere beleidsvelden, zoals RO, water, energie, landschap en natuur wordt nagestreefd. Waarin duurzaamheid (in brede zin) voorop staat en waarin de 'bodem' een breed speelveld is: nieuwe bodemthema's die letterlijk ook de diepte ingaan, nieuwe spelers, andere rollen en taken en spelregels. Waarin het voor de bodemambtenaar niet op voorhand helder is met welke aspecten van bodem en ondergrond hij/zij zich gaat bezighouden, welke expertise van hem/haar wordt gevraagd en welke taken, rollen en expertise op dat brede bodemvlak al toebedeeld zijn bij collega's. Kortom, verbreed bodembeleid is bij uitstek mensenwerk!

We wilden daarom de nieuwe 'bodemrol' verkennen met als resultaat het agenderen van 3 à 4 nieuwe bodemthema's waar de gemeenten of regio's ook achter staan. Uitwerking van die thema's kon in dit stadium nog niet, omdat dit samen met andere beleidsvelden moet gaan gebeuren. De impuls was dus vooral gericht op het 'in beweging zetten' van de mensen en op het samen optrekken.

2 Wat hebben we gedaan?

We hebben diverse wegen bewandeld in de verkenning:

- Een startbijeenkomst: neuzen dezelfde richting op, eerste rondje langs de bodemthema's.
- Een enquête: inzicht krijgen in de plaats van de bodemthema's in de eigen organisatie, ruimtelijke en maatschappelijke opgaven, samenwerking, ambities.
- Een werkgroep: vertegenwoordigers van gemeenten uit de verschillende regio's, waterschap en provincie hebben de Inspiratiedag in de steigers gezet.
- Een Inspiratieochtend: waar circa 50 mensen uit de gemeenten en waterschappen kennis over 4 bodemthema's hebben opgedaan, gedeeld en rondom praktijksituaties hebben ervaren dat bodem en ondergrond meer rol en betekenis spelen dan aanvankelijk gedacht. Daarnaast heeft de ochtend een belangrijke netwerkfunctie gehad.
- Een 'oogst-bijeenkomst': oogsten van de Inspiratieochtend en doorvertalen in acties voor vervolg.

Hulpmiddelen die zijn gemaakt:

- De enquête.
- Een samenvatting van de provinciale Bodemvisie gericht op gemeenten.
- Compact overzicht van bodemthema's, definitie, bedreigingen, kansen, baten en relaties, te gebruiken om snel inzicht te krijgen in relevantie in de eigen organisatie.
- Dit actieplan op hoofdlijnen, verder uit te werken door en voor degenen die verder willen gaan.

3 Wat hebben we bereikt?

De beleving van wat er bereikt is zal per persoon verschillen. Dit heeft alles te maken met de verwachtingen vooraf die men zelf had en de manier waarop eenieder zich actief of volgend heeft opgesteld. Wat we in ieder geval hebben bereikt is dat een viertal bodemthema's zijn verkend, er is kennis (inhoud) en er zijn kennissen (relaties) ontdekt.

4 Hoe nu verder?

Elke organisatie en locatie/gebied heeft zijn eigen accenten en kenmerken, casussen zijn hooguit exemplarisch voor anderen, een vertaalslag is dus nodig. Het maken van verbreed bodembeleid vraagt inzet in een proces dat binnen de eigen organisatie en met andere partijen moet worden vormgegeven. Die tijd staat bij velen onder druk, dat is iets om rekening mee te houden.

Voor het vervolg is het daarom aan te bevelen klein te beginnen en op te schalen. Een beperkt, maar concreet en levend aantal thema's, met een kleine groep. Bij voorkeur rondom of n.a.v. een incentive: de amvb bodemenergie is een incentive, een probleem of ruimtelijke opgave (water bijv.) ook. Verbreed bodembeleid werkt het best rondom een gebiedsopgave, omdat de meerwaarde daar zichtbaar wordt gemaakt.

5 Actieplan op hoofdlijnen

Dit actieplan is gebaseerd op de input van gemeenten en waterschappen die tijdens de 'oogstbijeenkomst' is gegeven voor 3 thema's: bodemenergie, inrichting en beheer binnenstedelijke ruimte en waterberging. Daarbij zijn ideeën en tips van de ILB-adviseur toegevoegd. Het actieplan is geen keurslijf, maar biedt de kapstok en ideeën om zelf tot een uitwerking en programmering van activiteiten te komen.

5.1 Bodemenergie

5.1.1 Acties

Actie die nodig is	Wat ermee bereikt wordt	Hoe de actie uitgevoerd kan worden	Tips, aandachtspunten
Eigen ambities t.a.v. bodemenergie bepalen.	Zicht op scope bodemenergie (open, gesloten, geothermie; voor- en nadelen) en eigen rol (stimuleren, afwachtend).	<ul style="list-style-type: none"> • Discussie starten over duurzaamheid en energiebeleid binnen de gemeente of regio. Centrale vraag: relevantie van bodemenergie? • Bepalen impact van bodemenergie als substantiële bijdrage aan duurzame energievoorziening i.r.t. andere alternatieven. • Betrekken bedrijfsleven en burgers; wat willen zij? • Voor- en nadelenlijstje maken ‘wat als ik niets regel’ en ‘wat als ik beleid maak’. • Voor- en nadelenlijstje maken van milieurendement (kwalitatief) WKO-systemen. • Indien ambities geformuleerd worden, dan zorgen dat deze ook formeel door bestuur worden bekrachtigd en doorwerken als eisen in programma's. 	<ul style="list-style-type: none"> • Elke gemeente moet intern aftasten hoe het duurzaamheids- en energiebeleid is. • Denk ook aan hoe wenselijk het is her en der kleine systemen te krijgen. • Denk aan impact op milieu/bodem van boren, spoelwater, lekkages, gebruiknaam. Hoe verhouden zich die tot de opbrengst? • Het helpt wanneer adequate informatie over bodemenergie en de ondergrond goed beschikbaar is.
In beeld brengen bepalende omgevingsfactoren.	Bodemenergie plaatsen in een breder plaatje, zodat betere afwegingen gemaakt kunnen worden.	<ul style="list-style-type: none"> • Evt. geschiktheid van de ondergrond in kaart brengen; gebruik provinciale kaart. • Risicofactoren, zoals zetting, kabels en leidingen en grondwaterverontreiniging in beeld brengen. • Grondwaterbelangen in gemeente en/of regio in beeld brengen en prioriteren. • Kwetsbare gebiedsfuncties in kaart brengen (aardkunde, archeologie, natuur etc.) en effecten van energiesystemen hierop inschatten. • Aspecten bodembescherming in kaart brengen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Maak een werkgroep die een checklist opstelt welke factoren in kaart kunnen worden gebracht om goede milieuhygiënische en duurzame afwegingen voor bodemenergie te kunnen maken. • Denk aan: doorboren waterscheidende lagen, aardkunde, archeologie, verontreiniging door lekkages, spoelwater bij aanleg, vermenging, stijghoogte, verstoring (temp. grondwater)
Keuze aanwijzen interferentiegebieden ja/nee.	Mogelijkheid regie te voeren, formeel via verordening.	<ul style="list-style-type: none"> • Voor- en nadelen in beeld brengen. • Toestroom aantal aanvragen inschatten. • Verwachting gebiedsontwikkelingen maken. • Criteria opstellen hoe te bepalen wanneer wel/niet interferentiegebieden aangewezen kunnen worden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Voordelen kunnen zijn: regie hebben, afstemming kunnen voeren, ordening aanbrengen in de ondergrond, collectieve belangen beschermen, toekomstgericht zijn (wanneer nog meer systemen worden verwacht). • Nadelen kunnen zijn: toenemende regeldruk (kost

Actie die nodig is	Wat ermee bereikt wordt	Hoe de actie uitgevoerd kan worden	Tips, aandachtspunten
		<ul style="list-style-type: none"> Gebiedsgericht (in een regio) in overleg met betrokken gemeenten, waterschap en provincie nagaan welke grotere tegenstrijdige belangen er kunnen zijn. Zie ook boven: omgevingsfactoren. 	<p>tijd en geld), ook voor kleine systemen moet vergunning worden gevraagd.</p>
Keuze opstellen masterplan ja/nee.	Mogelijkheid ondergrondse ruimteclaims af te stemmen, geen formele juridische basis.	<ul style="list-style-type: none"> Inschatten of ordening van de ondergrond zinvol/noodzakelijk is. Afhankelijk van verwachte complexiteit in de ondergrond en ruimtelijke dynamiek. Samen met provincie wanneer het om gesloten en open systemen gaat. Zie ook boven: interferentiegebieden en omgevingsfactoren. 	<ul style="list-style-type: none"> In de soilpedia van SKB staat een nuttige handreiking: Handreiking masterplannen bodemenergie (2011).
Stimuleren bodemenergie ja/nee.	Inzicht in of je als gemeente bodemenergie wilt stimuleren.	<p>Afhankelijk van:</p> <ul style="list-style-type: none"> Eigen ambities (zie boven). Verwachte ruimtelijke ontwikkelingen en warmte-koudevraag (in kaart brengen). Strategische projecten waar grote systemen lonen (in kaart brengen). Houding van markt en burgers (consultatierondes). Verwacht milieu- en economisch rendement. <p>Indien stimuleren ja:</p> <ul style="list-style-type: none"> 'Markt' houden in gemeentehuis waar aanbieders van systemen en burgers elkaar ontmoeten. Maken flyer met ambities van gemeente t.a.v. bodemenergie en voordelen van. 	
Taken, bevoegdheden uit werken.	Duidelijkheid over wat minimaal moet en wat maximaal kan volgens de amvb, beleidsruimte duiden.	<ul style="list-style-type: none"> Formeer in werkgroep die duidelijk op een rij zet waar bevoegdheden, rollen en taken voor gemeenten liggen (i.s.m. provincie), zodat niet iedereen dat wiel hoeft uit te vinden. Neem hierbij ook geothermie mee, waar het Rijk bevoegd gezag voor is. 	<ul style="list-style-type: none"> Maak daarbij onderscheid tussen wel/geen interferentiegebieden, omdat de regels dan anders zijn. Het maken van het overzicht zelf kan worden uitbesteed, het bepalen van de beleidsruimte kan de werkgroep beter doen.
Afhandeling melding/vergunningaanvraag.	Duidelijkheid over de te volgen procedure bij melding of vergunningaanvraag.	<ul style="list-style-type: none"> Maak een stappenplan op basis van het proces: er komt een melding, wat dan. Ga na of en hoe weigeringsgronden voor een vergunning eruit kunnen zien. Maak een protocol voor handhaving en toezicht. Maak een protocol hoe milieuhygiënisch 	<ul style="list-style-type: none"> Dit kan bovengenoemde werkgroep doen, of evt. uitbesteden (in ILB2-verband zijn al aanzetten gemaakt in andere regio's). Gebruik de BUM/HUM.

Actie die nodig is	Wat ermee bereikt wordt	Hoe de actie uitgevoerd kan worden	Tips, aandachtspunten
		verantwoord aanleg en uitgebruiknaam plaats kan vinden.	
Registraties: maak inzichtelijk wat er in de ondergrond gebeurt.	Wettelijk verplichte registraties van systemen doen via het OLO in het LGR, maar ook voor eigen gebruik ruimtelijk inzicht krijgen en houden.	<ul style="list-style-type: none"> Ga na welke registratie verplicht is. Ga na welke gegevens je zicht op wilt houden: locatie systeem (adres, maar ook X, Y), ruimtebeslag systeem (verticaal, horizontaal), thermische zone, debieten (indien van toepassing) etc. en leg deze vast in een systeem. Ook al is registratie niet verplicht, het is raadzaam wel te anticiperen op toekomstige situaties en de informatie al wel paraat te hebben. 	<ul style="list-style-type: none"> Doe dit bij voorkeur in een GIS-omgeving, zodat je eenvoudig ruimtelijk overzicht houdt en kaartcombinaties kan maken met andere gebruiksfuncties of kenmerken van de ondergrond.
Monitoringrichtlijnen opstellen.	Vooraf al inzicht krijgen in welke aspecten van de systemen je gemonitord wil zien, met welk doel en door wie.	<ul style="list-style-type: none"> Lange termijneffecten: wat is te voorzien gezien de opbouw van de ondergrond en toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen? Rendement van systemen. Interferenties? Invloed veel lussen? Effecten op bodem/grondwater? 	<ul style="list-style-type: none"> Kijk ook naar onderzoeken in dit verband van Meer met bodemenergie.

5.1.2 Organisatie

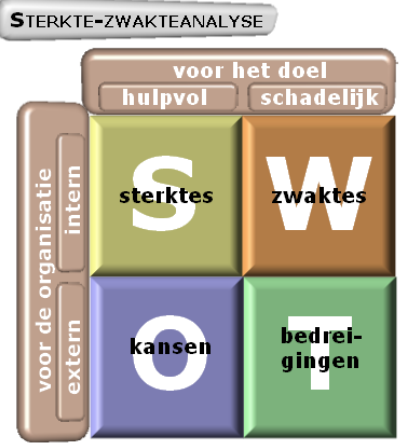
Pak gezamenlijk op waar iedere gemeente mee te maken krijgt, zorg voor generieke producten die specifiek te maken zijn, zoals afhandeling van meldingen. Het kan helpen een aantal **werkgroepen** te formeren die generieke punten gaan uitwerken in checklists, informatiedocumenten etc. De werkgroepen buigen zich over concrete vraagstellingen, voeren uit of besteden uit en begeleiden dit traject. De werkgroepen rapporteren via de reguliere bodemoverleggen terug. Of organiseer een paar keer per jaar **themabijeenkomsten**, laat bijv. de werkgroepen elk een bijeenkomst organiseren om 'hun' onderwerp te presenteren.

Werkgroepen bodemenergie waaraan gedacht kan worden zijn (of combinaties):

- werkgroep regelgeving,
- werkgroep registratie & kaarten,
- werkgroep afwegingen (incl. interferentiegebieden)
- werkgroep monitoring & nazorg,
- werkgroep communicatie burger & markt.

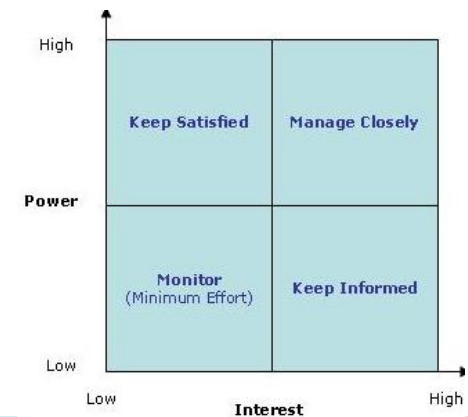
5.2 Inrichting en beheer binnenstedelijke ruimte

5.2.1 Acties

Actie die nodig is	Wat ermee bereikt wordt	Hoe de actie uitgevoerd kan worden	Tips, aandachtspunten
Inventariseren kansen en belemmeringen.	Effectief in kunnen spelen op vragen bij gebiedsontwikkeling en projecten.	<ul style="list-style-type: none"> Sterkte-zwakte-analyse (SWOT) van stedelijk/landelijk gebied uitvoeren. Kaarten met bodeminformatie ontsluiten. Kansenkaarten of signaleringskaarten opstellen. Samen met het projectteam van een inrichtingsproject een mindmap maken. Maak een format hoe je een ondergrond-SWOT-advies per project wilt aanbieden. Door de werken met een vast format, wordt de herkenbaarheid van je inbreng vergroot. Bovendien liggen daarmee kansen en belemmeringen vast; je kan ernaar teruggrijpen. Knelpuntenanalyse maken bovengrondse en ondergrondse belangen. Koppeling met duurzaam grondstromenbeleid concreet maken: inzicht in relevantie grondstromenbeleid, inzicht in afzetmogelijkheden, restricties etc.: begrijpelijk aanbieden van de informatie. Multi-criteria-analyse uitvoeren: alternatieven met elkaar vergelijken, kentallen en weging toekennen. Evt. DPL (DuurzaamheidsProfiel van een Locatie; www.ivam.nl) toepassen. 	<p>STERKTE-ZWAKTEANALYSE</p> <ul style="list-style-type: none"> Kansen en belemmeringen kunnen het beste opgesteld worden wanneer er een concrete vraag is. Wel is het handig voorbereid te zijn door informatie over de ondergrond paraat te hebben. Het kan zinvol zijn de ondergrondthema's te rangschikken in een kwadrant waarin benutten vs. beschermen op de ene as en belangrijk vs. niet-belangrijk op de andere as. Zo wordt de relevantie van ondergrondthema's voor een gebiedsontwikkeling visueel gemaakt. Stel kaarten altijd samen met je beoogde eindgebruikers op; zij geven aan wat ze willen weten, jij geeft aan welke informatie er is en hoe die de vragen kan beantwoorden. Kijk bijv. op de wiki Bodem4gebieden hoe je een goede kaart opstelt.
Omgevingsanalyse doen.	Inzicht in opbouw bodem/ondergrond en relevante belanghebbenden.	<ul style="list-style-type: none"> Analyse ondergrond: hoe ziet de ondergrond in je gemeente er precies uit (zie ook inventariseren kansen en belemmeringen). Doe dit voor de toplaag (ondiepe ondergrond), waterlaag 	<ul style="list-style-type: none"> Gebruik het compacte overzicht van bodemthema's wat in het kader van ILB2-Groningen is gemaakt.

(grondwater) en diepe ondergrond.

- Breng verschillende bevoegdheden in kaart.
- Breng actoren en belanghebbenden in kaart (dus ook burgers, boeren, andere overheidsorganisaties etc.) en beoordeel hoe ' dicht bij ze staan', hoe sterk hun belang is, hoe sterk hun macht is (bevoegdheden, maar ook informele macht telt mee) en of ze een positieve of negatieve bijdrage kunnen leveren.

Analyse proces van ontwerp, plan en realisatie.	Inzicht in het RO-proces wanneer je als bodemdeskundige aan tafel kunt schuiven.	<ul style="list-style-type: none"> • Stappenplan maken met enerzijds RO-proces, anderzijds bodeminbreng eraan koppelen. • Leidt uit het proces af waar beslismomenten liggen en stem daar je ondergrondinbreng op af. 	<ul style="list-style-type: none"> • Een ruimtelijk proces kent meerdere fasen: lang niet altijd is inbreng in de ene fase geborgd in de volgende. Je moet er opnieuw op toezien.
Businesscase opstellen.	Aantoonbare meerwaarde van de ondergrond (in termen van directe baten, maar ook voorkomen kosten) uit kunnen leggen.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking casus Delfzijl in tips&trics. • Aanvullen met kentallen m.b.t. kosten en opbrengsten (baten): illustratief voorbeeld van hoe de ondergrond bijdraagt aan een ruimtelijke ontwikkeling. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bijv. Energiebesparing door WKO en geothermie (€ 0,24/m3 bespaard gas), Open bodem en groen bij

		<ul style="list-style-type: none"> • Algemene checklist opstellen met baten en kosten, die gebruikt kan worden bij elk project om grosso modo baten en kosten in beeld te brengen (bedoeld als 'eye-opener'). • Boven genoemde baten van de ondergrond uitzetten in de tijd en per belanghebbende: wie heeft er wanneer baat bij? En hoe groot is die baat? 	gebouwen leiden tot energiebesparing tot maximaal 50% op de airconditioning en vermindert hittestress in de stad, komende 50 jaar potentieel 11-18 miljard aan baten (landelijk) a.g.v. goed bodembeheer dat schades door wateroverlast en –onderlast aan gebouwen en infrastructuur voorkomt (Terra incognita, de waarde van de bodemeconomie en Triple-O-aanpak).
Inventariseren welke gebiedsontwikkelingen in de pijplijn zitten.	Aansluiting vinden.	<ul style="list-style-type: none"> • Structuurvisie, coalitieakkoord nalopen. • Met collega's RO praten welke ontwikkelingen worden verwacht. • Loop de ontwikkelingen die je tegenkomt na op relevante ondergrondhema's (zie ook boven: kansen en belemmeringen). 	<ul style="list-style-type: none"> • Heb oog voor de organische gebiedsontwikkeling, waarin minder wordt voorgeprogrammeerd; zorg dat je weet wat er speelt (en wat je rol kan zijn).
Netwerkvorming en communicatie.	Aan tafel komen en blijven.	<ul style="list-style-type: none"> • Eigen agenda opstellen wat je wilt bereiken, maak het SMART en behapbaar. • Draagvlak bij leidinggevende vragen om deze rol op te nemen. • Ronde-tafelgesprekken met collega's organiseren die zich ook met bodemthema's bezighouden, zodat je gezamenlijke visie en strategie kan uitstippelen. • Best practices uitwisselen door kennisbijeenkomsten tussen bodemambtenaren te organiseren, of het regio-overleg hiervoor gebruiken. • Intervisie-bijeenkomsten organiseren. • Checklist opstellen hoe ondergrond in bestekken geborgd kan worden (na analyse proces RO en kansen/belemmeringen). • Communicatie intern, via leidinggevende, over de missie ondergrond. • Kaarten die wat over de ondergrond vertellen zijn een goed communicatiemiddel (zie inventariseren kansen en belemmeringen). • Maak factsheets over de echt relevante ondergrondthema's in je gemeente en benoem de relevantie van dat thema voor ruimtelijke opgaven/maatschappelijk belang daarin. 	<ul style="list-style-type: none"> • In de praktijk zal het neerkomen op eigen inzet en inventiviteit. Ook is het de vraag of je tijd en ruimte krijgt om hierin te investeren. Een goede businesscase helpt dan wel. • Gebruik het compacte overzicht van bodemthema's wat in het kader van ILB2-Groningen is gemaakt.

-
- Communiceren (intern) over illustratieve voorbeelden (zie boven, businesscase Delfzijl of situatie in Terborgh).
-

5.2.2 Organisatie

Dit thema vergt uitwerking van een aantal zaken, maar vooral een stuk intervisie onderling. Het gaat hier namelijk vooral om onderdeel worden van een proces –het RO-proces- en met de juiste kaarten (en troef) aan tafel zitten. De troef is in dit geval de **baten van de ondergrond**. We kunnen spreken van directe baten –zoals bodemenergie- en over indirecte baten –zoals het beperken van kosten, bijv. vermindering wateroverlast door meer open bodem. Dus wanneer door goed bodembeheer kosten (op langere termijn) worden voorkomen, dan is dat een baat (want er is minder beheer nodig). Een voorbeeld is aanleg van riolering op goede grondslag; gebeurt dit niet en verzakt de riolering, dan zijn er milieu- en maatschappelijke kosten aan verbonden. Het wil overigens niet zeggen dat je op alles invloed uit kunt oefenen. Bodemdaling is iets wat niet altijd kan worden voorkomen. Wat wel kan, is wijzen op eventuele kosten als gevolg van bodemdaling al in de planfase. In dit verband kan het organiseren van een aantal **intervisiebijeenkomsten**, waar ervaringen en best practices worden gedeeld.

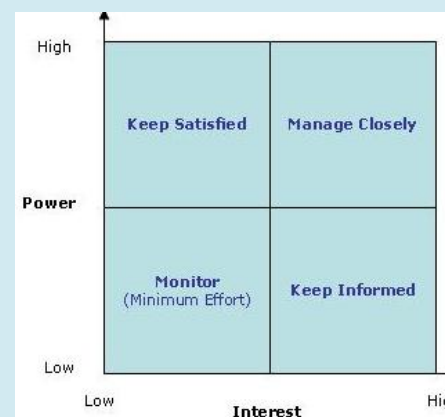
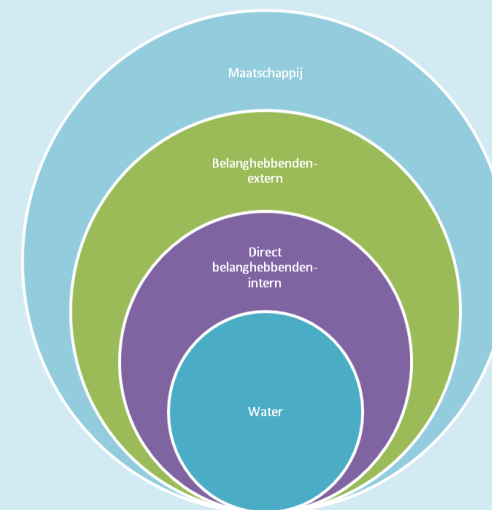
Het hebben en uitwisselen van illustratieve voorbeelden van hoe de ondergrond een rol speelt in projecten, gebiedsontwikkeling, structuurvisies, bestemmingsplannen etc. is een manier om elkaar verder te helpen dit thema te ontwikkelen. Het kan helpen in het begin een aantal **werkgroepen** in te stellen:

- Werkgroep analyse, met als ‘opgaven’:
 - analyse van inrichtings- en beheerprocessen binnen de gemeente (precieze inkleuring verschilt per gemeente),
 - stakeholderanalyse (idem),
 - omgevingsanalyse (welke soort informatie is nodig; inkleuring verschilt per gemeente) en het in beeld brengen van kentallen voor baten (indien gewenst).
- Werkgroep communicatie:
 - uitwerken aantal illustratieve voorbeelden
 - uitwerken factsheets

5.3 Waterberging

5.3.1 Acties

Actie die nodig is	Wat ermee bereikt wordt	Hoe de actie uitgevoerd kan worden	Tips, aandachtspunten
Rol bodemambtenaar in beeld brengen.	Inzicht op welke manier 'water' een rol speelt binnen de gemeente en wie daarbij zijn betrokken. Van sectoraal naar systeemgericht denken.	<ul style="list-style-type: none"> Analyse van het watersysteem: van hemelwater, via bodem en grondwater naar oppervlaktewater. Wie doet wat: koppelen van taken, bevoegdheden en rollen aan alle wateraspecten; leg link met Waterbeheerplan van waterschap, Waterhuishoudingsplan van provincie en (Verbreed) Rioleringsplan van gemeente. Maak een stakeholderanalyse; vergeet burgers in dit plaatje niet. Geef aan hoe rollen, invloed en bevoegdheden zijn. Ga na wie binnen de gemeente allemaal met water te maken hebben. Breng ook overlegstructuren intern en extern in beeld; dan weet je waarop je kan aansluiten. Gemeentelijke watertaken en beleid in beeld hebben. 	<ul style="list-style-type: none"> Doe dit bij voorkeur in een sessie met betrokkenen bij water, grondwater en riolering. Vraag gelijk het waterschap erbij.

Actie die nodig is	Wat ermee bereikt wordt	Hoe de actie uitgevoerd kan worden	Tips, aandachtspunten
Analyse rol bodem/ondergrond voor water.	Inzicht in die eigenschappen van de ondergrond die goed waterbeheer ten goede komen.	<ul style="list-style-type: none"> Analyse van rol die de ondergrond kan spelen voor water (berging bovengronds, sponswerking, zuivering etc.) en breng in beeld hoe die benut kunnen worden. Maak daarbij onderscheid in bebouwd en landelijk gebied. Breng knelpunten op het gebied van water in beeld; binnen de gemeente maar vraag ook aan het waterschap hoe het op gebiedsniveau zit. Beleg een sessie intern om bodemeigenschappen en knelpunten met water te matchen en ga na welke knelpunten kunnen worden opgelost, geheel of gedeeltelijk, door gebruik te maken van de bodemeigenschappen. Ga na hoe het grondwaterverontreinigingen zit: zijn er mogelijkheden/noodzaken om met gebiedsgericht grondwaterbeheer aan de slag te gaan? 	<ul style="list-style-type: none"> Bijv. de eigenschap sponswerking kan verder worden uitgewerkt: minder verdichting van de bodem -> minder zware landbouwvoertuigen of later het land op; versterken waterbergend vermogen -> meer organisch stof in de bodem; beperking afdichting -> minder bestrating; verminderen piekafvoer -> groene daken etc. Gebruik het compacte overzicht van bodemthema's dat in het kader van het ILB2-project gemaakt is. Het kan een optie zijn om samen een actieplan te maken
Samenwerking en coalitievorming.	Integrale en gebiedsgerichte aanpak waterproblematiek.	<ul style="list-style-type: none"> In gesprek gaan met waterschap en hun visie op samenwerking met gemeente vragen. Samen met waterschap gebiedsanalyses doen (watersysteem, rollen, taken en bevoegdheden; zie boven). Stakeholderanalyse (zie boven) gebruiken om coalitiepartners te identificeren. Ga na op welke manieren bodembeheer (dus niet alleen de bodemeigenschappen) bij kunnen dragen aan waterbeheer op gebiedsniveau. Doe dit samen met collega's van water, de provincie en waterschap en evt. LTO. Laat provincie of waterschap initiatief nemen. 	<ul style="list-style-type: none"> Zorg voor intern draagvlak bij watercollega's en leidinggevend; waarschijnlijk is er al samenwerking met waterschap, sluit aan bij lopende processen. Zorg dat je meerwaarde voor water als bodemambtenaar duidelijk is voor jezelf, dan ben je een betere gesprekspartner. Ander bodemgebruik (functiecombinaties, ander beheer) kan bijdragen de bufferende werking van de bodem te vergroten. Er zijn echter veel spelers in dat veld nodig om tot een gebiedsgerichte aanpak te komen.
Thema's verdichting en afdekking op de agenda zetten.	Specifieke bijdragen van de bodem aan (gemeentelijk) waterbeheer profileren, waardoor in gesprek gaan en blijven gemakkelijk wordt.	<ul style="list-style-type: none"> Factsheets maken over de thema's verdichting en afdekking gericht op de eigen situatie. Samen met betrokkenen mindmaps maken hoe verdichting en afdekking kan worden tegengaan en welke baten dit voor waterbeheer op kan leveren. Beleid opstellen om verdichting en afdekking tegen te gaan. Baten van tegengaan verdichting en afdekking 	<ul style="list-style-type: none"> Zie ook de brochure http://www.rwsleefomgeving.nl/onderwerpen/bodem-ondergrond/bodembeleid/publicaties/bodemafdekking/ op de site van Bodem+. Betrek provincie en waterschap bij het maken van mindmaps. Meer open bodem in bebouwd gebied levert meer

Actie die nodig is	Wat ermee bereikt wordt	Hoe de actie uitgevoerd kan worden	Tips, aandachtspunten
		benoemen (neem deze op in de factsheets).	baten op dan alleen voor waterbeheer. Meer open bodem levert minder beheerkosten voor openbare ruimte op, meer koeling (klimaatverandering) en meer mogelijkheden voor groen (positief effect op natuurwaarden en welbevinden van mensen).

5.3.2 Organisatie

In eerste instantie is het nodig de rol van de bodemambtenaar in het speelveld helder te krijgen. Dit kan door de meerwaarde van de bodem (berging, voorkomen afdekking en verdichting) goed in beeld te brengen en de baten te benoemen. Ten tweede dient intern gesprek plaats te vinden hoe rollen, taken en bevoegdheden verdeeld zijn. Daarna wordt het speelveld buiten de organisatie in beeld gebracht. Het kan zinvol zijn een **werkgroep** in te richten die deze vraagstellingen verder uitwerkt. Het kan een idee zijn het waterschap te vragen deze werkgroep in het leven te roepen.

Het is een keuze om voor bodemonderwerpen die met water te maken hebben **bodembeleid** te maken (verdichting en afdekking) of deze kennis alleen in te brengen in (gebieds)projecten.